

ip Institut für
Europäische Politik

Consolidarea coeziunii sociale și a unei identități comune în Republica Moldova

Probleme cheie
și recomandări practice

Chișinău,
Decembrie 2017

Federal Foreign Office

ie Institut für
Europäische Politik

Consolidarea coeziunii sociale și a unei identități comune în Republica Moldova

Probleme cheie și recomandări practice

Federal Foreign Office

Chișinău, decembrie 2017

AUTORI

Iulian Groza, Director Executiv, Institutul pentru Politici și Reforme Europene (IPRE), Chișinău

Prof. Dr. Mathias Jopp, Director, Institut für Europäische Politik (IEP), Berlin

Vadim Pistrinciu, Deputat, Membru al Consiliului Institutului pentru Studii Strategice

Andrei Popov, Președinte, Institutul pentru Inițiative Strategice (IPIS), Chișinău

Vladislav Kulminski, Director Executiv, Institutul pentru Inițiative Strategice (IPIS), Chișinău

Adrian Popescu, Expert Asociat în domeniul administrației publice, Institutul pentru Inițiative Strategice (IPIS), Chișinău

Iulian Rusu, Expert în domeniul juridic, Institutul pentru Politici și Reforme Europene (IPRE), Chișinău

MULȚUMIRI

Această lucrare a fost elaborată în cadrul Proiectului „Consolidarea identității naționale în Republica Moldova în contextul asocierii cu Uniunea Europeană” (MIDEU), susținut de Oficiul Federal German pentru Afaceri Externe.

Opiniile exprimate în publicația dată țin de responsabilitatea unică a autorilor și nu pot nicidecum fi reflectate drept opinii ale Oficiului Federal German pentru Afaceri Externe.

Autori vin cu cuvinte de mulțumiri pentru contribuțiile din partea Dr. Ewa Chylinski (ECMI Flensburg), Julien Danero Iglesias (Cercetător Afiliat de la Universitatea Glasgow), Sergiu Constantin (Institutul pentru Drepturile Minorităților din cadrul Eurac Research), Viktoria Palm (Institut für Europäische Politik, Berlin), Dominic Maugeais (Institut für Europäische Politik, Berlin), Stanislav Ghilechi (Institutul pentru Politici și Reforme Europene) și Alina Mîțu (Manager de Program în cadrul Institutului pentru Studii Strategice (IPIS)).

CONȚINUT:

REZUMAT EXECUTIV	5
INTRODUCERE.....	7
1. COMUNITĂȚILE ETNO-CULTURALE DIN MOLDOVA: PERSPECTIVA ISTORICĂ, SITUAȚIA CURENTĂ.....	9
1.1. O istorie a hotarelor în schimbare și rivalității geopolitice	9
1.2. Componenta etnică a Moldovei	10
1.3 Liniile de dezbinare între comunitățile etnice	12
1.4. Baza legală și instituțiile de stat	17
2. REGÂNDIREA RELAȚIILOR INTERETNICE ȘI IDENTITĂȚII ÎN MOLDOVA	24
2.1 Rezultatele sondajului în rândul experților și participanților la ședințele în cadrul primăriei MIDEU	24
2.2 Reconceptualizarea „integrării minorităților naționale”	32
3. PROVOCĂRILE CHEIE	38
4. DE LA IDENTITATE ETNICĂ LA UNA CIVICĂ.....	43
5. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	46

REZUMAT EXECUTIV

În pofida istoriei de secole de relații interetnice armonioase și lipsei dușmăniei între toate grupurile etnice și lingvistice, societatea din Republica Moldova este divizată de-a lungul unor direcții etnice și lingvistice. O criză a identității, lipsa coeziunii sociale și identificarea în creștere cu multe grupe de identitate comportamentalizată reprezintă una din cele mai grave provocări care împiedică dezvoltarea Moldovei și nu permite poporului său să promoveze niște interese comune, cum ar fi dezvoltarea economică și constituirea unui stat funcțional care să fie receptiv față de cetățeni.

Moldova n-a dispus de o definiție clară a unei națiuni titulare sau a unei "etnie majoritară" – moldovenească sau românească – și subiectul dat continuă să stimuleze dezbateri intemperate atât în rândul elitelor, cât și a publicului din Moldova. Dar este puțin probabil ca oricare din aceste două discursuri privind identitatea să devină dominant în viitorul apropiat. "Minoritățile etnice" din Moldova (Găgăuzii, Ucrainenii, Rușii, Bulgarii și alții) nu se percep ca niște "minorități" sau "diasporă" sau "vestigii" ale trecutului rusesc sau sovietic al Moldovei. Ei nu se identifică nici cu "state apropiate", ci mai degrabă se percep ca pe niște persoane care au locuit în Moldova de sute de ani, popoare cu rădăcini profunde în țară, astfel fiind parte integră a "națiunii".

Politicienii din toate părțile spectrului politic nu abordează ambiguitățile existente; în schimb exploatează neînțelegerile latente, viziunile în conflict și aspirațiile divergente ale diferitor comunități etnice. Politica guvernului până la moment a urmat calea evitării unei discuții clare și neconfortabile sau întreprinderii unor acțiuni pentru a aborda problemele practice, care ar putea îmbunătăți situația și edifica temelia pentru emergența unei identități comune – cetățeni ai Republicii Moldova.

Societatea din Moldova este în general pregătită pentru relații interetnice armonioase și pentru emergența graduală a unei identități civice comune, datorită unui nivel ridicat de toleranță interetnică și acceptare mutuală la nivelul local. Totuși, oamenii rămân a fi dezbinați și există potențial pentru tensiuni interetnice din cauza lipsei de cunoștințe despre diferite comunități etnice, discursuri politice intemperate care deseori prezintă alte grupuri etnice drept o amenințare, cât și lipsa unor politici practice efective pentru a aborda principalele provocări.

Această lucrare este o încercare de a genera o discuție constructivă despre o un model posibil integraționist al societății, care ar putea apărea pe fundalul unei identități civice. O identitate civică ar putea să grupeze în jurul unui program de dezvoltare a statutului și modernizare instituțională, care ar spori loialitatea pentru statul – Republica Moldova. Acest fapt ar limita spațiul de manevră pentru ca politicienii să nu mai exploateze linii de dezbinare a societății ce țin de identitate și să sporească perspectivele Moldovei de a deveni un stat democratic puternic.

INTRODUCERE

În istoria sa de independență, Moldova a atins unele succese, dar mereu s-a confruntat cu regrese profunde și complexe. Una din problemele critice care a împiedicat progresul ține de criza identității, manifestată prin separări în cadrul etniei majoritare, cât și neputinței de a include cu succes minoritățile etno-culturale semnificative ale Moldovei în procesele de integrare. Aceste comunități au parcurs o tranziție dureroasă de la o "elită" în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească spre statul curent și aprig-contestat de "minorități naționale" sau "minorități etnice".

Incluziunea comunităților etnice n-a ocupat un loc proeminent în discuțiile academice și cele practice, și nici în elaborarea de politici în Republica Moldova. Comunitățile etno-culturale (care deseori în Moldova sunt numite drept "vorbitori de limbă rusă") relevă lipsa unor programe sponsorizate de guvern pentru studierea limbii, calitatea proastă a predării limbii în școli, sub-reprezentarea în instituțiile de stat și partidele politice, cât și discursuri media și politice dezbinătoare. Lipsa unor politici bine-axate și sustenabile din partea guvernului și societății civile pentru abordarea acestor probleme subminează eforturile Moldovei în crearea unei societăți inclusive, ducând spre separare și izolare. „Antreprenorii identității „ utilizează dezbinarea etnică pentru a-și avansa obiectivele politice prin stârnirea fricilor și alimentarea stereotipurilor oamenilor. Emergența unui sens de "noi, cetățenii Republicii Moldova" devine dificilă și lasă nevalorificat un potențial intelectual vast al comunităților etnice, limitând astfel dezvoltarea Moldovei.

În pofida relațiilor armonioase din punct de vedere istoric, după ani de politici și discursuri dezbinătoare, segmente importante ale acelor care aparțin minorităților etnice pare că trăiesc într-o lume

paralelă și cunoștințele diferitor etnii unele despre altele rămân a fi limitate. Mediatizarea este alarmantă, discursul de ură fiind prezent și obișnuit.

O politică practică pentru susținerea dialogului inter-etnic și armonia, precum și pentru a soluționa problemele practice cheie va ajuta Moldova să devină o țară mai puternică și mai unită, o baștină pentru toți cetățenii săi. Integrarea comunităților etnice este un scop important pentru orice guvern. Mai este și una din condițiile pentru dezvoltarea pașnică și democratică a Moldovei, care ar putea fortifica rezistența societală împotriva provocărilor externe și interne.

Această lucrare a fost elaborată în cadrul Proiectului „Consolidarea identității naționale în Republica Moldova în contextul asocierii cu Uniunea Europeană” (MIDEU), susținut de Oficiul Federal pentru Afaceri Externe al Germaniei. Proiectul a întrunit reprezentanți ai comunităților etnice, experți și autorități publice. Această lucrare se bazează pe rezultatele și constatările activităților proiectului, cum ar fi ședințele primăriei, cluburile de presă, conferințele, un sondaj în rândul participanților evenimentelor, discuții în profunzime cu actorii cheie din Moldova și reprezentanții comunității internaționale, cât și o analiză a documentelor și strategiilor existente. Este o încercare de a genera o discuție despre o identitate civică în Moldova, edificată în jurul conceptului de dezvoltare a cetățeniei și statului, cât și experiența istorică a unei coexistențe pașnice.

Lucrarea identifică cele mai presante probleme și formulează remediile posibile pentru abordarea acestora. O condiție pentru implementarea acestor recomandări ține de atingerea unui consens la nivel local, cât și crearea unor canale credibile de pledoarie în privința guvernului și societății civile. Acestea ar putea deveni pietrele de temelie ale unei strategii de integrare, care ar facilita integrarea comunităților etnice, reafirmarea sentimentului lor de apartenență la stat și suplimentarea capacităților limitate ale instituțiilor de stat întru realizarea unor politici efective de integrare civică.

1. COMUNITĂȚILE ETNO-CULTURALE DIN MOLDOVA: PERSPECTIVA ISTORICĂ, SITUAȚIA CURENTĂ

1.1. O ISTORIE A HOTARELOR ÎN SCHIMBARE ȘI RIVALITĂȚII GEOPOLITICE

Republica Moldova este o țară “înghesuită” între România și Ucraina. Din perspectiva istorică, teritoriul țării a fost sub suzeranitatea unor jucători regionali puternici, pentru o bună parte de timp – Imperiul Otoman (secolele 15-18), Imperiul Rus (1812-1918) și Uniunea Sovietică (1940-1991). Principatul istoric al Moldovei și-a atins avântul în perioada lui Ștefan cel Mare (1457-1504). În 1812, partea de est a principatului istoric al Moldovei (cunoscut ca Basarabia la acel moment, care includea Moldova din ziua de azi) a fost anexată de Rusia. Partea de vest a principatului istoric al Moldovei, cuprinzând aproape jumătate din teritoriu și peste două treimi din populație, cât și capitalele istorice și centrele culturale cheie, au aderat la principatul vecin al Valahiei pentru a crea, la început, statutul comun al Principatelor Unite ale Moldovei și Valahiei în 1859, după care, România în 1862. În timp ce partea de vest a Moldovei s-a ambarcat într-un proces de formare a statului român și identității naționale românești, Basarabia – ca provincie a Imperiului Rus n-a participat în acest proces.

Drept urmare a revoluției rusești din 1917, în ianuarie 1918 Basarabia și-a declarat independența și s-a unit cu România două luni mai târziu. Partea de est a Moldovei de azi, cunoscută la moment ca regiunea Transnistriei, istoric nu fuseseră parte a Moldovei medievale. Aceasta a rămas sub controlul sovietic după revoluția din 1917 (fiind separată de restul Moldovei prin râul Nistru). În 1924 acolo a fost creată Republica

Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, mai cu seamă pentru a atrage Basarabia în sfera sovietică de influență. În 1940 Basarabia a devenit parte a Uniunii Sovietice. În 1941 a devenit din nou parte a României. În 1944 deveniseră parte a Uniunii Sovietice din nou, unde a și rămas până-n 1991.

Din punct de vedere geopolitic, Moldova a fost în sfera de interese a mai multor jucători. Aceste remanieri geopolitice au creat un șir de repere fundamentale de identitate (auto-identificare, angajamentul față de un set de viziuni, valori, experiență istorică și un sens de apartenență la diferite comunități etnice), care s-au solidificat și în jurul cărora a re-evoluat conflictul după ce țara a rămas la o răscruce după colapsul fostei Uniuni Sovietice¹.

1.2. COMPONENTA ETNICĂ A MOLDOVEI

1.2.1 Tendințele istorice

Prezența multor comunități etnice și lingvistice în Moldova este de o tradiție lungă și a contribuit la moștenirea comună spirituală și culturală a poporului moldav. Aici, moldovenii, rușii, ucrainenii, găgăuzii, bulgarii, evreii, romii și reprezentanții altor grupuri etnice au conviețuit mai cu seamă în mod pașnic. Drept rezultat, Moldova a fost caracterizată la nivelul local de pace și înțelegere inter-etnică². Acest fapt este foarte diferit de țările unde diferențele etnice fundamentale au persistat la nivelul local și unde elitele au încercat să organizeze armonia etnică contrar fragmentării existente la nivel local.

Componenta etnică a Moldovei a devenit ceea ce este astăzi drept urmare a unui șir de evenimente istorice cheie, care sunt contestate în mod aprig până la momentul de față. După ce Basarabia a devenit parte a Imperiului Rus în 1812, componenta națională a provinciei Basarabia a început să se schimbe, în special după strămutarea a

---

1 King, Charles. *Moldovenii: România, Rusia și politica culturii*. Stanford: Hoover Institution Press, 1999, p. 80-95

2 Totuși, tensiunile inter-etnice latente au erupt la instigarea elitelor, cum a fost și cazul pogromului din 1903 și războiului din regiunea Transnistriei în 1992.

zeci de sute de bulgari și găgăuzi, iar mai târziu germani, evrei, ruși și ucraineni.

După unificarea cu România în 1918, un recensământ realizat în 1930 a relevat că sunt 2,853,200 de persoane locuind în Basarabia, inclusiv 1,610,800 români/moldoveni (56,5%), 351,900 ruși (12,3%), 314,200 mii ucraineni (11,0%), 204,800 evrei (7.2%), 162,600 bulgari (5,7%), 98,100 găgăuzi (3,4%), 81,100 germani (2,8%) , 13,500 (0.5%) evrei și 8,100 polonezi (0,3%).³

După cel de-al doilea război mondial, din 1959 până-n 1989, numărul moldovenilor în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească a crescut cu 48%, ucrainenii cu 42%, găgăuzii cu 58%, bulgarii cu 42%, pe când numărul rușilor a înregistrat o creștere de 191% (Tabelul 1).

Tabelul 1: Componența etnică a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenească (RSSM):

Naționalitatea	1959	1970	1979	1989
Moldoveni	1,887,000	2,304,000	2,526,000	2,795,000
Ucraineni	421,000	507,000	561,000	600,000
Ruși	293,000	414,000	506,000	562,000
Găgăuzi	96,000	125,000	138,000	153,000
Evrei	95,000	98,000	80,000	66,000
Bulgari	62,000	74,000	81,000	88,000
Romi	7,000	9,000	11,000	12,000
Beloruși	6,000	10,000	14,000	20,000

1.2.2 Situația curentă

La moment, conform recensământului general din 2014, populația Republicii Moldova este de aproximativ 2,9 milioane⁴. Moldovenii reprezintă 75,1% din numărul total al populației; 7,0% s-au auto-identificat

3 Lucian Boia. România. Hotarul Europei. Reaction Books, Londra, 2001, p. 21.

4 Statistica.md: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=479>

ca români; ucrainenii reprezintă 6,6%, găgăuzii – 4,6%, rușii – 4,1%, bulgarii – 1,9%, evreii – 0,11%, romii – 0,3% și alte naționalități – 0,5%, printre care beloruși, polonezi, armeni, germani, tătari⁵. Comunitățile etnice nu sunt divizate din punct de vedere teritorial și sunt distribuite pe tot cuprinsul Moldovei, cu excepția găgăuzilor – care locuiesc în sudul Moldovei. Datele cu privire la Moldova nu includ regiunea Transnistriei, cu privire la care în anii 90 a fost purtate lupte și care rămâne a fi în afara controlului guvernului central⁶.

În Republica Moldova de azi există o întrepătrundere puternică a două limbi – limba de stat (română/moldovenească) și rusa. Aproape toți cetățenii a căror limbă maternă este româna/moldovenească de asemenea vorbesc fluent sau cel puțin înțeleg limba rusă și sunt familiarizați cu cultura rusă. Deși proporția vorbitorilor de limba rusă și minorităților etnice care vorbesc româna este mai mică decât numărul de români/moldoveni care vorbesc rusa, există o deschidere vastă față de învățarea limbii și culturii.

1.3 LINIILE DE DEZBINARE ÎNTRE COMUNITĂȚILE ETNICE

Dezintegrarea URSS a fost însoțită de o polarizare a populației a fostei RSS Moldovenești în baza criteriilor etno-lingvistice. În noile state independente (cu excepția Federației Ruse), rusa a devenit o limbă minoritară. Totuși, spre deosebire de țările baltice și Caucaz, în

---

5 Biroul Național de Statistică în Republica Moldova: Recensământul populației și locuințelor în Republica Moldova, 12-25 mai, 2014; <http://www.statistica.md/page-view.php?l=en&idc=479>. Recensământul populației este una din sursele oficiale de date statistice dezagregate după etnie. Recensământul populației din 2014 a fost realizat cu întrebări serioase cu privire la organizarea acestuia și calitate materialului colectat. Adicional, informația privind originea etnică a persoanelor se conține în Registrul de Stat al Populației, însă colectarea datelor cu privire la etnie trebuie îmbunătățită, ținând cont de principiul de auto-identificare. Nu sunt alte mecanisme pentru colectarea datelor statistice privind originea etnică în Republica Moldova.

6 Conform recensământului populației din Transnistria realizat în 2015, regiunea avea 475,665 locuitori – 31,9% moldoveni, 30,4% - ruși și 28% ucrainenii. Datele sunt comparabile cu cifrele din 1995, când moldovenii au înregistrat 34,1%, rușii – 30,1% și ucrainenii – 28%. Ca și în cazul Moldovei de pe malul drept, sunt întrebări serioase privind validitatea datelor, deoarece ratele reale de imigrare au fost cu mult mai mari. Ref - Ria.ru, Populația Transnistriei s-a redus cu peste 14% în 11 ani, <https://ria.ru/world/20160513/1432571354.html>

Moldova s-a înregistrat nu doar o scindare între minorități și majoritate, dar și o ruptură în grupul majoritar între moldoveni și români, precum și între cei care numesc limba – moldovenească și cei care insistă că unica denumire corectă a limbii este româna. Din momentul mișcării de renaștere națională de la sfârșitul anilor 80, dezbaterile cu privire la identitate și limbă au fost dominate de două grupe ireconciliabile - "Noi suntem români" vs "Moldovenii sunt diferiți de români". Comunitățile etno-culturale tradiționale au aderat la tabăra "moldovenilor", temându-se de faptul că identitatea "românească" este un pas înainte spre unificarea Moldovei cu România. Până la moment încă nu s-a ajuns la un numitor comun privind identitatea de bază a Republicii Moldova – moldovenească sau românească?

1.3.1 Moldoveni vs români și controversa privind limba de stat

Primul din aceste două grupe - "Noi suntem români" – insistă asupra faptului că Moldova trebuie să se dezvolte ca un stat etnic în baza limbii grupului etnic majoritar – româna – și cu o înțelegere a faptului că națiunea de "moldoveni" este o invenție artificială dezvoltată de Uniunea Sovietică pentru a justifica, legitima și menține separarea Moldovei de rădăcinile sale adevărate în România. Conform acestui vector de gândire, toți cetățenii Republicii Moldova care vorbesc româna, fără a ține cont de auto-identificarea lor, sunt români.

Grupul dat a ocupat un loc proeminent în cadrul elitei intelectuale și politice a țării. Cel puțin pe parcursul a trei perioade din istoria contemporană a Moldovei - 1989-1993, 1998-2001 și 2009-2017 – exponenții acestei mișcări au făcut parte din coalițiile de guvernare, condiționând suportul lor pentru politicile guvernamentale cu promovarea poziției lor în domeniul limbii și identității. În primul rând, acest fapt se referă la introducerea și menținerea disciplinelor "Limba și literatura română" și "Istoria românilor" în programul școlar și universitar.

Cel de-al doilea grup - „Noi suntem moldoveni” – își trage originea din poziția sovietică, care a încercat să evidențieze diferențele între moldoveni și români, elevând moldovenii care locuiau în Moldova sovietică (și de asemenea în anumite regiuni din Ucraina sovietică) ca

o națiune separată distinctă de români. Cel mai evident element al acestor eforturi a fost decizia de a adopta grafia chirilică pentru limba moldovenească, în pofida naturii romanice a limbii care la bază are latina. Poziția dată a fost unica poziție acceptabilă pe parcursul Uniunii Sovietice până la mișcarea de perestroika a lui Gorbaciov.

Încercările de a vorbi despre limba română, fraternitatea între populațiile care vorbesc română/moldovenească în Moldova sovietică și România nu erau doar respinse, ci considerate și infracțiuni penale pedepsite de lege. Cei care adoptau și exprimau în mod public astfel de viziuni nu erau angajați în funcții importante sau erau împiedicați în avansarea în carieră, iar uneori concediați de la locurile lor de muncă și chiar pedepsiți cu închisoare cu acuzații de naționalism și propagandă anti-sovietică.

Pentru a evita represiunile, majoritatea celor care nu erau de acord cu poziția oficială privind identitatea moldovenească sovietică preferau să nu-și exprime public opiniile lor cu privire la acest subiect, dincolo de cercul familiei și prietenilor în care aveau încredere. Până la finele anilor 80 n-au existat mișcări organizate pentru limba sau identitatea română, iar încercările sporadice a de promova aceste viziuni erau suprimate. Doar odată cu mișcarea Perestroika, reprezentanții inteligenței locale au început să ridice întrebarea despre limbă – necesitatea de a o face limbă oficială și de a adopta grafia latină. Aceste eforturi au culminat la 31 august 1989, când Parlamentul a adoptat legea cu privire la limbă proclamând limba moldovenească în grafie latină drept limbă de stat a Moldovei sovietice. 31 august a devenit Ziua Națională a Limbii (mai târziu redenumită în Ziua Limbii Române). Odată cu adoptarea tricolorului național care este asemănător cu drapelul românesc, aceste mișcări au fost percepute ca victorii pentru tabăra românească și o contralovitură pentru „Moldoveniști”.

În 2013, Curtea Constituțională a emis o hotărâre conform căreia Declarația Independenței Moldovei din 1991, care definește limba ca română, prevalează asupra textului Constituției.⁷ Hotărârea dată a fost întâmpinată cu proteste din partea celor care consideră că limba este

---

7 Hotărârea Nr. 36 din 5 decembrie 2013 a Curții Constituționale privind interpretarea articolului 13 par. (1) din Constituție.

moldovenească și care argumentau că Constituția prevalează asupra Declarației Independenței.

Dezbaterea privind denumirea limbii de stat lasă puțin spațiu pentru careva soluții de compromis. Tabăra pro-română cere înlocuirea "limbii moldovenești" cu "limba română". Cei care în mod vocal se opun acestei schimbări insistă asupra apărării "limbii moldovenești" și prezintă situația ca o luptă pentru supraviețuirea Moldovei ca un stat independent. Conform recensământului din 2014, 23,3% numesc româna ca fiind limba lor maternă, iar 57% o numesc moldovenească. Reprezentanții comunităților etno-culturale, fără a ține cont de faptul dacă vorbesc limba sau nu, în cea mai mare măsură preferă să o numească în mod colocvial – limba moldovenească.

1.3.2 Statutul limbii ruse

În ceea ce privește limba rusă, Legea din 1989 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești recunoaște statutul limbii ruse ca limbă de comunicare interetnică⁸. Rusa a rămas de facto a doua limbă în țară pe tot parcursul anilor de independență. Circa o cincime din populație consideră limba rusă ca limba lor natală. Deseori există și sentimentul precum că toate comunitățile etnice sunt unite la un loc ca "vorbitori de limbă rusă", care nu neapărat țin la tradițiile și limba lor etnică – găgăuza, bulgara, ucraineana etc. Toate actele normative emise de autoritățile publice centrale sunt traduse în lim-

---

8 Articolul 1 din legea dată stipulează: „Ca limbă de stat, limba rusă se folosește în toate sferile vieții politice, economice, sociale și culturale și îndeplinește în legătură cu aceasta funcțiile limbii de comunicare interetnică pe teritoriul republicii. RSS Moldovenească garantează tuturor locuitorilor din republică învățarea gratuită a limbii de stat la nivelul necesar pentru îndeplinirea obligațiilor de serviciu.” Într-adevăr, la început au fost oferite cursuri gratuite pentru a studia limba moldovenească pentru funcționarii publici și înreprinderi, dar treptat acestea s-au sfârșit. Adicional, dreptul cetățenilor de a utiliza limba rusă sau o altă limbă a minorităților naționale este prevăzut în art. 13 din Constituția Republicii Moldova din 1994 „Limba de stat, funcționarea altor limbi” care stipulează: (2) Statul recunoaște și protejează dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la funcționarea limbii ruse și a altor limbi vorbite pe teritoriul țării. (3) Statul facilitează studiul limbilor de circulație internațională. (4) Modul de funcționare a limbilor pe teritoriul Republicii Moldova se stabilește prin lege organică.

ba rusă⁹. Autoritățile locale cu o populație majoritară de rezidenți ruși, ucraineni sau bulgari pot adopta acte locale în limba lor cu o traducere ulterioară în limba de stat.¹⁰ Instanțele de judecată utilizează limba de stat drept limbă de bază. Dacă părțile convin asupra utilizării unei altei limbi, aceasta poate fi utilizată pe parcursul procedurii.¹¹ Totuși, acest fapt a devenit din ce în ce mai dificil, deoarece accesul la procedurile judiciare într-o altă limbă decât româna este limitat. Cetățenii pot utiliza limba rusă pentru corespondența cu administrația publică locală și centrală¹² și pot adresa petiții în limba rusă către autoritățile publice. În cadrul sesiunilor parlamentare se oferă traducere pentru deputații care nu vorbesc limba de stat. Proiectele de legi sunt prezentate în ambele limbi: cea de stat și limba rusă. Deputații care prezintă proiecte de legi în limba rusă sau limba de stat, urmează să traducă proiectul în cealaltă limbă în cadrul Secretariatului Parlamentului.¹³

1.3.3 Polarizarea politică

Dezbinarea interetnică este deseori utilizată de politicieni în scopuri electorale. Pe parcursul campaniei electorale, partidele politice deseori utilizează diverse nostalgii și fobii, în special cele moștenite din trecutul sovietic. Unele partide politice insistă asupra ideii precum că Republica Moldova este „al doilea stat românesc”, că „noi toți suntem români!” Alții, din contra abordează subiectul limbii ruse, promițând să-i ofere statutul de a doua limbă de stat. În special, acest aspect a fost unul din cele abordate în campania electorală a PCRM în 2001, ceea ce a ajutat partidul să câștige alegerile, și a PSRM – ceea ce i-a ajutat să câștige un număr mare de voturi într-un Parlament fragmen-

---

9 Articolul 10 din Legea Nr. 3465/1989 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești, articolul 1 al Legii nr. 173/1994 privind publicarea și intrarea în vigoare a actelor oficiale

10 Articolul 10 al Legii Nr. 3465/1989

11 Articolul 24 din Codul de Procedură Civilă Nr. 225/2003, art. 16 din Codul de Procedură Penală Nr. 122/2003

12 Articolul 6 din Legea Nr. 3465/1989

13 Art. 47 par. (8,9) din Legea Nr. 797/1996 privind aprobarea Regulamentului Parlamentului

tat în 2014. Această exploatare a identității lingvistice și temelor geopolitice pentru interesele înguste de partid aprofundează scindarea și neînțelegerile în societate.

Liniile de dezbinare cu multe fațete exploatare de politicieni împiedică un dialog constructiv în baza unor obiective și scopuri comune pentru un stat moldovenesc. În locul axării pe dezvoltarea coeziunii societale și integrării comunităților etnice, îmbunătățirea calității predării limbii de stat și dezvoltării loialității pentru țară în rândul cetățenilor săi, axarea dezbaterii în societate este reorientată către trei probleme de polarizare – limba română vs moldovenească, românii vs moldovenii, istoria României vs istoria Moldovei. Anume aceste probleme la moment domină dezbaterea publică.

1.4. BAZA LEGALĂ ȘI INSTITUȚIILE DE STAT

1.4.1 Actele normative și legale

Moldova dispune de o bază legislativă destul de dezvoltată pentru relațiile inter-etnice și protecția minorităților, însă legile nu sunt implementate în mod suficient. Preambulul Constituției evidențiază „continuitatea statalității poporului moldovenesc în contextul istoric și etnic al devenirii lui ca națiune; dorința de a satisface interesele cetățenilor de altă origine etnică, care împreună cu moldovenii constituie poporul Republicii Moldova”.

Constituția recunoaște principalele elemente ale identității pe care statul trebuie să le conserveze: „Statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioasă” (Partea 2, articolul 10). Aceste principii, stipulate în Constituția Republicii Moldova, corespund documentelor internaționale și regionale, inclusiv Convenția Cadru pentru protecția minorităților naționale.

Moldova este parte la câteva convenții și tratate: Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (art. 2 și 4); Pactul Internațional privind drepturile economice, sociale și culturale (art. 13); Convenția UNESCO împotriva discriminării în educație (art. 5); și

Declarația Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor care aparțin minorităților naționale, etnice, religioase și lingvistice. Moldova a semnat un șir de tratate bilaterale de cooperare și prietenie cu Ucraina, Rusia, Turcia, Bulgaria, Polonia, care conțin prevederi speciale privind protecția drepturilor minorităților naționale. Totuși, Moldova n-a ratificat Carta Europeană a limbilor minoritare.

În martie anul curent, Comitetul Consultativ al Consiliului Europei a emis o opinie privind conformitatea Moldovei cu Convenția Cadru pentru protecția minorităților naționale¹⁴. Conform celor menționate de Consiliul Europei, Moldova nu îndeplinește în mod suficient obligațiile sale de protecție a minorităților naționale, din aceste considerente un șir de probleme rămân nerezolvate. În opinia observatorilor europeni, în Moldova există stigmatizare pe larg răspândită (utilizarea etichetării sociale) precum și stereotipuri și, drept rezultat, discriminarea împotriva minorităților naționale persistă, iar persoanele care aparțin minorităților naționale au fost "marginalizate..., fără a fi oferite un spațiu adecvat pentru a-și dezvolta propriilor lor identități și poziții."¹⁵

Cadrul legal național include peste 30 de acte legislative și guvernamentale, cele mai importante fiind Legea cu privire la funcționarea limbilor, Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor, Conceptul Naționale pentru relațiile culturale și etnice, cât și Legea cu privire la egalitate.

Un document important este **Strategia de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027**¹⁶. Strategia este un document politic care definește mecanismele naționale pentru consolidarea cetățeniei în Republica Moldova, consolidarea studierii limbii de stat de către minoritățile naționale, inclusiv în rândul adulților,

---

14 Comitetul Consultativ al Consiliului Europei privind Convenția Cadru pentru protecția minorităților naționale, a patra opinie privind Republica Moldova – adoptată la 25 mai 2016, disponibilă pe <https://rm.coe.int/16806f69e0>

15 Consiliul Europei, a patra opinie privind Republica Moldova, p. 2, <https://rm.coe.int/16806f69e0>

16 Hotărârea Guvernului nr. 1464 din 30.12.2016 privind aprobarea Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027, disponibilă în română la: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=369024> (ultima accesare la 6 noiembrie 2017)

protecția limbilor minorităților, pentru sporirea participării comunităților etno-culturale în viața publică și promovarea dialogului intercultural. Strategia a fost elaborată cu suportul Înaltului Comisar OSCE pentru minoritățile naționale.

În pofida faptului că această Strategie stabilește scopurile și obiectivele pentru o perioadă lungă de timp (11 ani), mecanismele pentru implementarea acestora și țintele/îndrumările/obiectivele intermediare/costurile lipsesc, ceea ce ridică unele întrebări despre impactul pe care aceasta îl va produce. Pentru acțiunile care sunt preconizate, Strategia nu stabilește repere clare, cadre de timp și mecanisme de monitorizare pentru evaluarea regulată și implementarea consistentă. Măsurile propuse în strategie se axează mai mult pe acțiuni culturale, etnografice, precum protecția și conservarea culturii, și programe care sunt menite să evite tensiunile inter-etnice. Strategia nu abordează problemele și preocupările cum ar fi integrarea comunităților etno-culturale, studierea limbii, reprezentarea politică și guvernamentală, participarea semnificativă în luarea deciziilor. Nu sunt incluse nici Programe și acțiuni efective pentru edificarea unei identități civice și fortificarea loialității față de statul moldovenesc.

În sprijinul aplicării Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru perioada 2017-2027, Biroul pentru relații interetnice a elaborat un Plan de acțiune pentru perioada 2017-2020, aprobat de Guvernul Moldovei în noiembrie 15, 2017. Planul de acțiune prevede o serie de cercetări și sondaje pentru a înțelege mai bine situația. De asemenea, aceasta include măsuri de promovare a participării cetățenilor la serviciul guvernamental, cum ar fi analiza situației existente și înțelegerea raportului dintre reprezentarea comunităților etnice în agențiile guvernamentale și încurajarea unui dialog mai activ între guvern și societatea civilă prin intermediul forumurilor naționale și al evenimentelor participative. Planul include crearea etno-barometrului în Moldova pentru a măsura implicarea și participarea minorităților, precum și o instruire lingvistică pentru funcționarii publici, protejarea limbilor comunităților etnice și consolidarea diversității lingvistice. Un alt domeniu promovează dialogul intercultural, instruire pentru mass-media pentru a dezvolta produse care să reflecte mai bine problemele etnice. Alte măsuri includ campanii de informare în

rândul cetățenilor privind fortificarea sentimentului de apartenență civilă la stat, diminuarea intoleranței, a xenofobiei, a stereotipurilor etnice și a tensiunilor interetnice.

Partea pozitivă este că Planul de acțiune specifică indicatorii pentru a măsura succesul implementării. În plus, planul de acțiune include o varietate de agenții în activitatea sa, inclusiv Președinția, ministerele de linie, Cancelaria de Stat. Direcția măsurilor este destul de utilă, dar unele dintre ele sunt încă destul de vagi și nu sunt planificate cu o profunzime suficientă pentru a deschide calea către o implementare credibilă. De exemplu, Biroul Relațiilor Interetnice rămâne agenția care poartă principala responsabilitate pentru implementarea a peste 25 de măsuri. Având în vedere capacitățile limitate ale Biroului, după cum se arată în cele ce urmează, este puțin probabil punerea în aplicare în timp util a tuturor măsurilor. De asemenea, implementarea cu succes va necesita fonduri și resurse considerabile, care nu sunt încă disponibile. Sursele planificate de finanțare prin intermediul bugetului de stat probabil nu vor îndeplini cerințele. Prin urmare, impactul planului de acțiune este greu de prezis, iar punerea în aplicare corespunzătoare va necesita coordonare între instituțiile statului, planificare eficientă, precum și resurse financiare. Biroul ar beneficia în mare măsură de sprijin și ajutor în punerea în aplicare a acestor măsuri în mod corespunzător și cu o profunzime suficientă.

1.4.2 Autonomia Găgăuz-Yeri

Soluționarea tensiunilor etnice emergente în partea de sud a Moldovei, Găgăuzia, la începutul anilor 90 a fost salutată ca unul din cele de mai succes exemple de soluționare a disputelor în Europa de sud-est. Unitatea autonomă găgăuză, Găgăuz-Yeri, a fost creată în partea de sud a Moldovei pentru a proteja drepturile culturale, lingvistice ale poporului găgăuz și ale autorităților locale găgăuze – o comunitate etnică cu o identitate etnică distinctă și un teritoriu definit.

Exemplul Găgăuziei este unicul exemplu din Moldova a unui popor care are reprezentare teritorială și o regiune autonomă. Cazul Găgăuziei este un caz special care nu poate fi aplicat în alte părți din Moldova,

deoarece alte comunități etnice din Moldova sunt dispersate teritorial cu etnia majoritară și nu dispun de hotare teritoriale.

Populația Găgăuziei este de 155,000 persoane sau 4,5% din populația totală a Moldovei. În 1994, Guvernul Republicii Moldova a adoptat o lege cu privire la statutul special al Găgăuz Yeri, ca prevede auto-guvernarea și drepturile autonome ale regiunii. Legea de bază a Găgăuziei (Ulojenie) a fost aprobată în 1998. La moment autonomia găgăuză are un parlament (35 de membri aleși în circumscripții de un singur membru), un Guvernator (Bașcan, ales pentru un termen de 4 ani) și un Executiv (condus de Bașcan). Regiunea autonomă se bucură de anumite puteri ale unui guvern local și de un buget. Legea cu privire la statutul juridic special al Găgăuziei (Găgăuz-Yeri) din 1994 nu include careva prevederi specifice pentru reprezentarea găgăuzilor în Parlamentul moldovenesc. Documentele care definesc statutul Găgăuziei conțin contradicții, care deseori duc la interpretări divergente, neînțelegeri, lupte interne și dispute atât în regiunea autonomă cât și între guvernul central și autonomie. Timp de câțiva ani, Parlamentul Moldovei și Adunarea Populară a Găgăuziei au avut parte de un mecanism pentru a delimita în mod clar drepturile regiunii autonome și soluționa disputele existente, care mai cu seamă se refereau la distribuția resurselor și drepturilor de bugetare.

1.4.3 Cadrul instituțional

Republica Moldova dispune de câteva instituții și autorități publice care se ocupă de drepturile minorităților naționale. La nivel parlamentar, Comisia pentru drepturile omului și relații interetnice abordează problemele de protecție și incluziune a minorităților naționale. La nivel executiv, Biroul pentru relații interetnice este responsabil de elaborarea politicilor, cadrului de reglementare și implementarea legilor în domeniul dat. Biroul mai este responsabil și de susținerea organizațiilor etno-culturale și promovarea cooperării cu și între instituțiile guvernamentale pentru a implementa politicile naționale și angajamentele internaționale în domeniul drepturilor minorităților. Biroul mai este responsabil și de protecția moștenirii culturale și lingvistice a minorităților; predarea limbii de stat pentru comunitățile etno-culturale; promovarea toleranței, res-

pectarea diversității culturale și lingvistice, prevenirea și combaterea discriminării; susținerea integrării interetnice în viața politică, culturală, socială și economică, cât și programele de coeziune socială.

Biroul este responsabil și de elaborarea de politici, cât și de implementarea acestora în domeniul relațiilor interetnice. Biroul dispune de capacități umane modeste (19 angajați) și este responsabil de implementarea întregii Strategii (care include circa 30 măsuri). Acesta dispune de capacități financiare insuficiente pentru a susține activitățile organizate în comun cu organizațiile etno-culturale.

Principala platformă utilizată de Birou pentru a menține relațiile și consulta minoritățile naționale este Consiliul de Coordonare pentru organizațiile etno-culturale. La moment sunt 93 de organizații etno-culturale înregistrate la Ministerul Justiției.

Ministerul Educației, Culturii și Cercetării și Ministerul Sănătăți, Protecției Sociale și Familiei, cât și administrația publică locală de asemenea joacă un rol în integrarea comunităților etnice. Totuși, există doar o singură persoană care se ocupă de educația minorităților în cadrul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării. Nu există colaboratori dedicați care să fie responsabili de conlucrarea cu comunitățile etno-culturale la nivel de raion și această sarcină este de obicei realizată de Vice-președintele raionului responsabil de afacerile sociale.

Elaborarea de politici trebuie să fie realizată în coordonare cu aceste agenții și alte autorități ale administrației publice centrale, în special Vice-prim-ministrul responsabil de afaceri sociale. În realitate, această coordonare se întâmplă rar și acțiunile rămân a fi mai cu seamă simbolice (conferințe, concerte), pe când elaborarea și implementarea de politici rămâne necoordonată și deseori ineficientă.

Din aceste considerente, există o discrepanță între documentele de politici existente și structurile instituționale și problemele reale în domeniul relațiilor interetnice. Deși există un șir de documente de politici și legi, problemele reale sunt reflectate în mod superficial în documentele de politici și nu sunt abordate în mod eficient în practică.

Nu există o implicare constructivă și de scară mare a instituțiilor guvernamentale relevante, canalelor media, OSC și organizațiilor comunității etnice pentru a aborda problemele și dificultățile curente. Din punct de vedere instituțional, totul se face sporadic, de la caz la caz, iar Biroul pentru relații interetnice nu deține capacitatea de a face față sarcinilor pe care ar trebui să le realizeze. Chiar dacă Biroul ar avea capacități suficiente, acesta se va confrunta cu dificultăți în realizarea sarcinilor sale, deoarece sunt niște acțiuni complexe care necesită implicare instituțională de scară mare.

2. REGÂNDIREA RELAȚIILOR INTERETNICE ȘI IDENTITĂȚII ÎN MOLDOVA

Discuțiile publice organizate cu membrii comunităților etnice în cadrul proiectului MIDEU au relevat discrepanțe între scopurile enunțate de Moldova în ceea ce privește relațiile interetnice și situația reală. La moment, putem observa multe discrepanțe între politicile oficiale, narativele politice și situația comunităților etnice. Evenimentele organizate în cadrul proiectului au dezvăluit o situație care nu se potrivește modelelor standard și care oferă un diagnostic destul de neașteptat al relațiilor interetnice în Republica Moldova.

2.1 REZULTATELE SONDAJULUI ÎN RÂNDUL EXPERTILOR ȘI PARTICIPANȚILOR LA ȘEDINȚELE ÎN CADRUL PRIMĂRIEI MIDEU

Pe parcursul a 4 ședințe în cadrul primăriilor din regiuni, organizatorii proiectului au distribuit chestionare privind identitatea. Participanții sondajului au fost lideri ai organizațiilor etnice, activiști ONG, studenți și persoane care dispun de experiență directă în abordarea relațiilor etnice la nivel local.

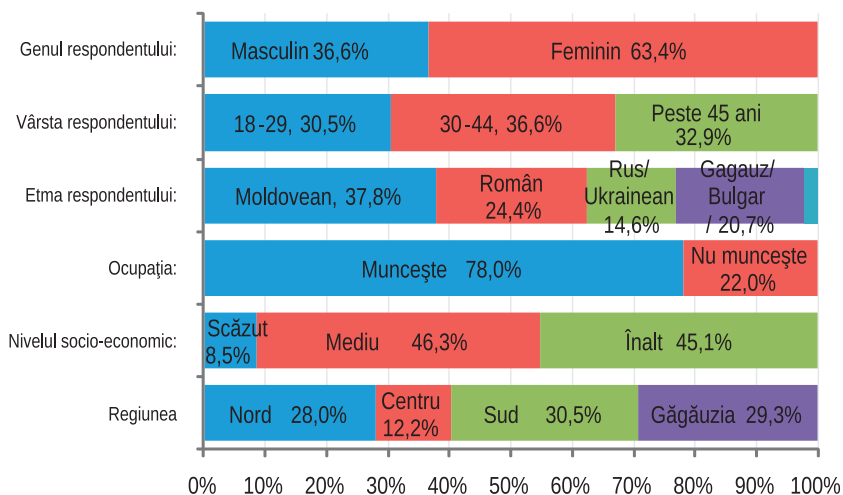
Este important de menționat că sondajul NU se bazează pe un eșantion național, astfel nici-o concluzie statistică nu poate fi extrapolată la nivel național. Rezultatele sondajului oferă o trecere în revistă generală a percepției respondenților cu privire la identitate și valorile de bază.

83 persoane au participat în acest sondaj. Structura demografică a eșantionului include o părtinire de gen – 63% din cei intervievați sunt femei și 37% sunt bărbați. De asemenea, 38% din cei intervievați repre-

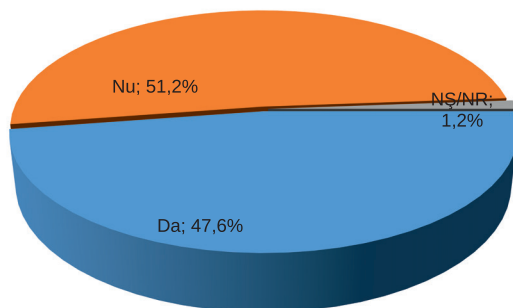
zintă minorității etnice și proporția moldovenilor/românilor în cadrul sondajului este de 62%. Este important de menționat că la nivel național proporția minorităților etnice este de 20% și proporția românilor/moldovenilor este de 80%.

Datele privind respondenții sunt oferite mai jos:

Figura 1. Profilul respondenților

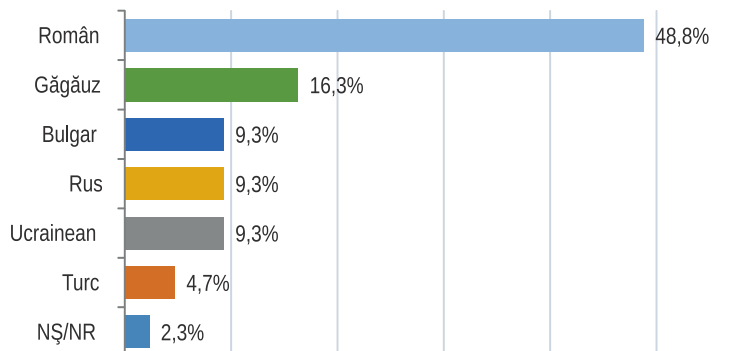

Figura 2. Vă considerați moldovean?

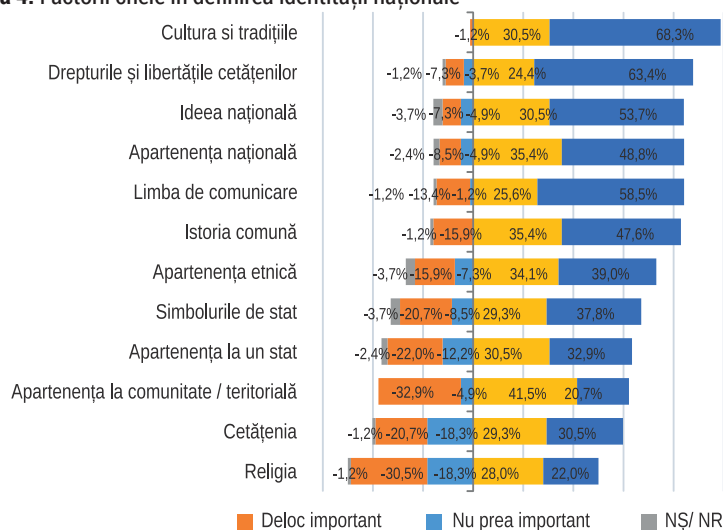
În ceea ce privește auto-identitatea, 48% din respondenți au menționat că se consideră a fi moldoveni și 51% au menționat că nu se consideră a fi moldoveni.

Figura 3. Dacă nu vă considerați moldovean, care este identitatea dvs.?

Aproape jumătate din cei care nu se consideră moldoveni se consideră a fi români (49%). 16% din respondenți se identifică ca găgăuzi, iar câte 9% se identifică ca bulgari, ruși și ucrainenii. La nivel național, multe minorități care vorbesc limba rusă deseori se identifică ca ruși.

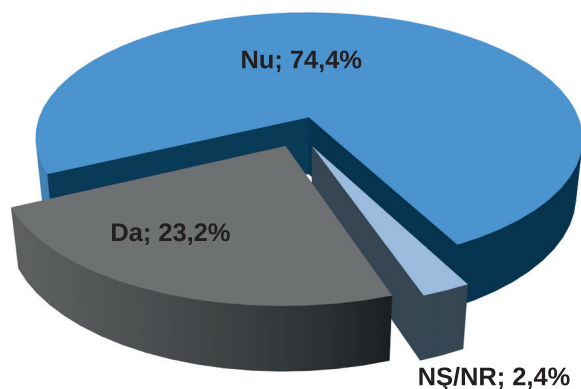
Figura 4. Factorii cheie în definirea identității naționale

În opinia a 99% de respondenți (care au considerat acești factori ca fiind importanți și foarte importanți), cultura și tradițiile sunt determinanții cheie în definirea identității, urmați de drepturile și libertățile civile

(88%). 84% consideră că identitatea este determinată de o idee națională, un sentiment de apartenență națională și de limbă. 83% au evidențiat istoria comună și 73% - apartenența etnică (o diferență de 10% în comparație cu nivelul național). Acest fapt relevă o apropiere în percepții între comunitățile etnice. Astfel, cei mai importanți factori (peste 50%) sunt (1) cultura și tradițiile, (2) drepturile și libertățile, (3) limba; (4) ideea națională (proiect).

Figura 5. Să fii cetățean al Moldovei înseamnă același lucru ca să fii moldovean?

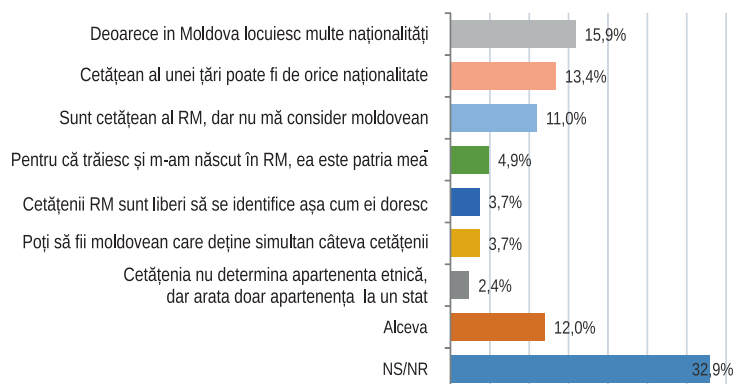

Doar 23% din respondenți cred că faptul *de a fi cetățean al Moldovei* este același lucru ca *de a fi moldovean*. Peste trei pătrimi din respondenți au spus că aceste două lucruri nu sunt la fel.

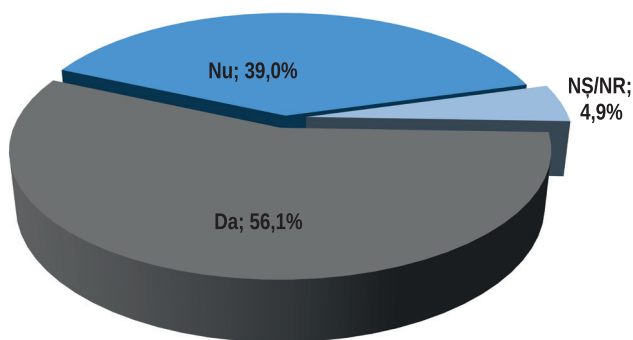
Rugați să ofere o explicație pentru această opinie, 16% din respondenți au menționat că multe naționalități locuiesc în Moldova; 13% cred că cetățenii unei țări ar putea fi de orice naționalitate și 11% se consideră cetățeni ai Moldovei dar nu moldoveni.

Fiind peste hotare, 56% din cei intervievați se prezintă ca moldoveni, cu 7% mai mult decât în țară. Diferența dată în auto-identificare ar putea deriva din faptul că în Moldova – reprezentanții comunităților etnice se diferențiază de majoritatea moldovenească, pe când peste hotare – se prezintă ca moldoveni pentru a se 'diferenția' de alte naționalități.

Figura 6: De ce etnia nu este cetățenie

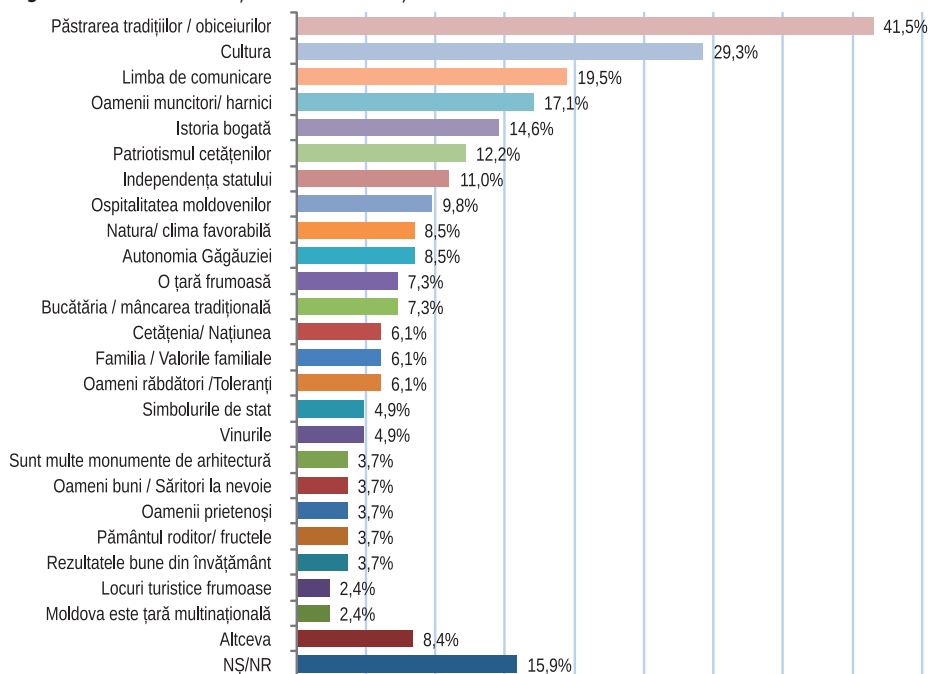

Figura 7: Fiind peste hotare, vă prezentați ca moldovean?

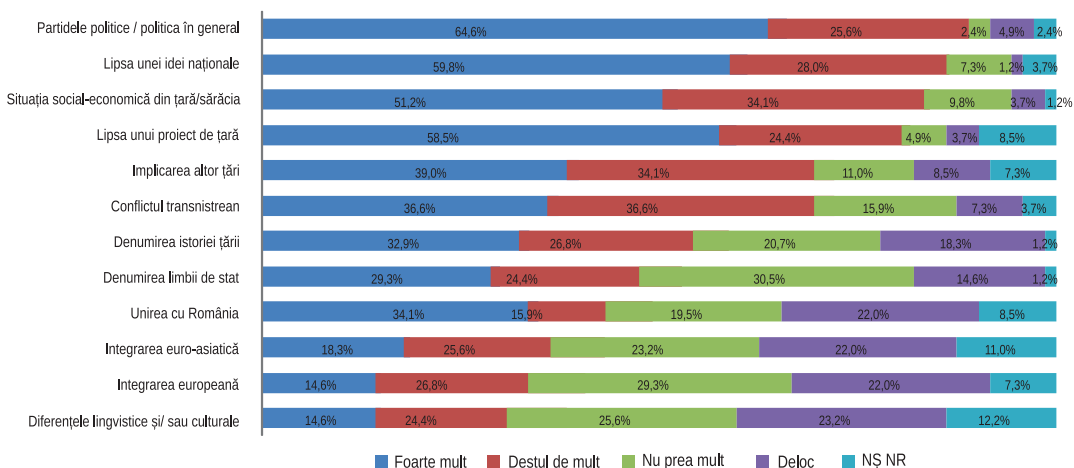

Când sunt întrebați despre lucrurile care-i fac să se simtă mândri ca moldoveni, printre cele mai deseori menționate aspecte sunt: păstrarea tradițiilor (41,5%), urmate de cultură (29,3%), limbă (19,5%), oameni sârguincioși (17,1%), istorie (14,6%), patriotism (12,2%), independența statului (11%), ospitalitate (9,8%), natura frumoasă și clima (8,5%), autonomia găgăuză (8,5%), o țară frumoasă (7,3%), bucătăria și mâncarea gustoasă (7,3%), cetățenie și națiune (6,1%), familia și valorile familiei (6,1%), popor tolerant (6,1%), simbolurile statului (4,9%), vinurile (4,9%). Răspunsurile la această întrebare deschisă indică că este o bază comună între diferite comunități etnice atunci când sunt abordate valorile și trăsăturile de bază ale Republicii Moldova.

Figura 8. Ce vă face să fiți mândru ca cetățean al Moldovei?

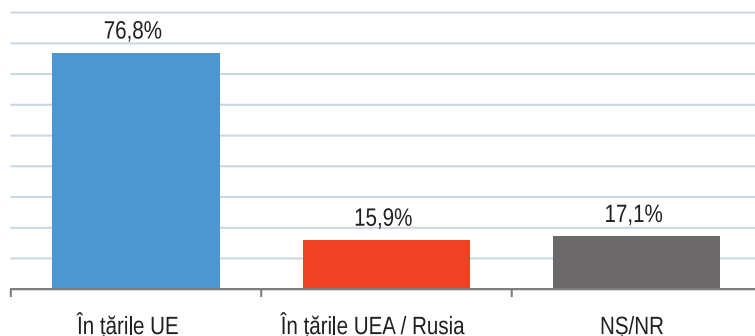
Figura 9: Factorii care afectează unitatea națională

Când sunt întrebați despre principalii factori care afectează în mod negativ unitatea națională, majoritatea respondenților au menționat partidele politice și activitatea acestora (circa 90% din respondenți au menționat că acestea au un impact negativ mare și foarte mare), sărăcia, lipsa unei idei naționale și implicarea altor țări. Conflictul transnistrean de asemenea este în fruntea listei (72% consideră acest conflict ca unul inducând impact negativ).

O ușoară majoritate consideră istoria (60%) și limba (54%) inducând un impact negativ, dar în același timp o proporție semnificativă de respondenți cred că istoria (39%) și denumirea limbii (44%) nu afectează negativ unitatea țării. Aproape jumătate din respondenți menționează că unirea cu România este un factor, pe când o altă jumătate cred că nu este deloc un factor. Integrarea UE și diferențele lingvistice și culturale înregistrează cele mai reduse percepții drept factori de dezbinare.

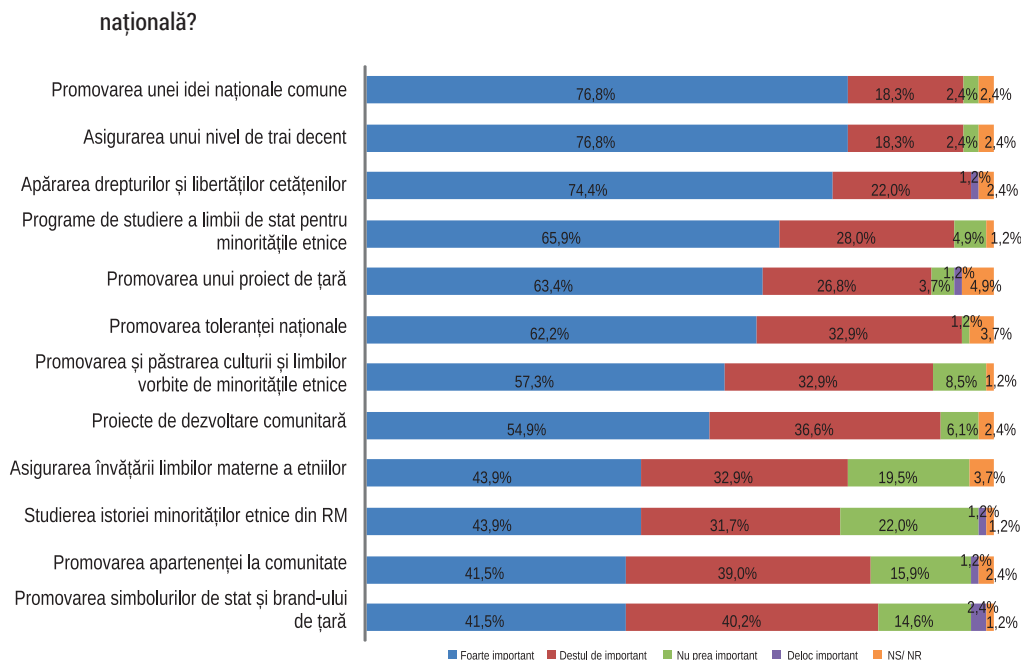
Figura 10. Unde sunt mai bine protejate drepturile minorității etnice?

Doar unul din șase respondenți cred că drepturile minorităților etnice sunt protejate mai bine în Rusia. Peste $\frac{3}{4}$ din cei intervievați, au menționat că drepturile minorităților etnice sunt mai bine protejate în UE. Acest fapt de asemenea indică că persoanele dispun de cunoștințe bune despre drepturile minorităților etnice în Europa și valorează oportunitățile pe care aceasta le oferă.

Figura 11. Ce acțiuni ar trebui să întreprindă guvernul pentru a consolida unitatea

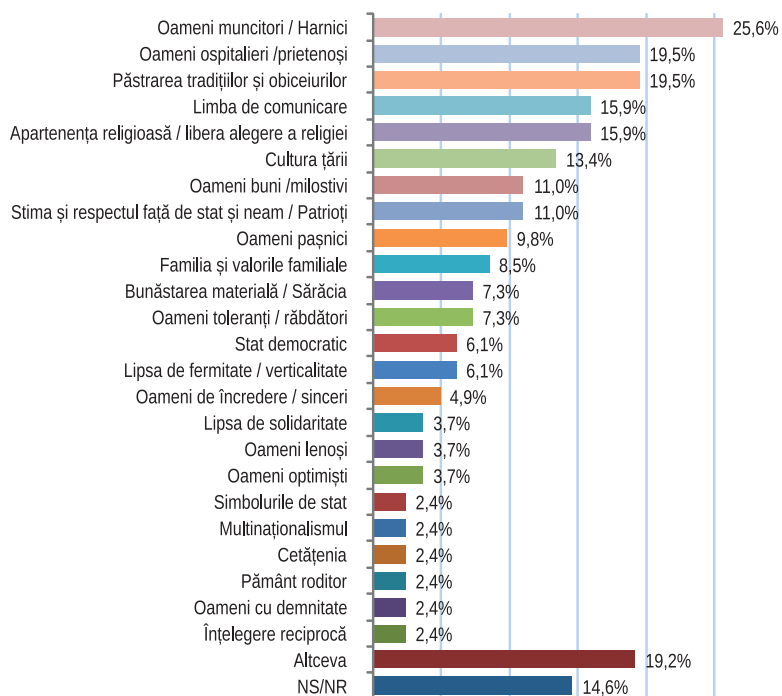

Printre acțiunile pe care guvernul ar putea să le întreprindă pentru a consolida unitatea națională, 77% au menționat promovarea unei idei naționale și asigurarea bunăstării cetățenilor, 74% au menționat apărarea drepturilor și libertăților cetățenilor; 66% au menționat programele pentru ca minoritățile să studieze limba de stat; 63% au argumentat că guvernul trebuie să promoveze un proiect care să cuprindă întreaga țară; 62% au menționat programele de toleranță națională și 57% sunt de opinia că guvernul trebuie să promoveze și să păstreze cultura și limbile minorităților.

Fiind rugați să numească valorile și caracteristicile cheie ale moldovenilor, un număr mare de respondenți au menționat dorința de a munci sânguincios – 25,6%, prietenia, deschiderea și ospitalitatea – 19,5%, respectarea tradițiilor – 19,5%, respectul pentru limbă – 15,9% și respectul pentru religie - 15,9%.

Figura 12. Valorile și caracteristicile moldovenilor:

După oferirea răspunsurilor la toate întrebările, numărul celor care se auto-identifică ca moldoveni a sporit cu 10% în comparație cu situația de până la sondaj, până la un total de 56%. Acest fapt indică că există fundament fertil pentru dialog și pentru a edifica o țară unită imună la discursul de ură și narațiunile supra-politizate privind minoritățile etnice.

2.2 RECONCEPTUALIZAREA „INTEGRĂRII MINORITĂȚILOR NAȚIONALE”

Analizând experiența Moldovei în domeniul integrării interetnice, studiile relevante în domeniu, cât și mesele rotunde din cadrul proiectului, concluzia este că ONG-urile locale, organizațiile comunitare și guvernul trebuie să regândească în mod pragmatic politicile în domeniul relațiilor interetnice. Chiar și formularea problemei ca „integrarea minorităților naționale „ este probabil nepotrivită în realitățile Moldovei, distorsionând natura problemei reale cu care se confruntă Moldova, și

trebuie să fie reconceptualizată. Majoritatea experților și publicul care au participat în interviuri, ședințele din primării și mesele rotunde din cadrul proiectului au promovat ideea că ar fi mai efectiv de a utiliza noțiunea de integrare a comunităților etno-culturale, în locul “minorităților naționale”.

Unele din argumentele cheie sunt:

1. **Încercarea de a construi o identitate comună** în jurul auto-identificării etnice a populației majoritare este o cale greșită, deoarece „națiunea titulară” sau “etnia majoritară” este divizată în identitatea “moldovenească” și “românească”. Cei care se identifică ca români argumentează că identitatea moldovenească este o invenție sovietică și că identitatea reală este cea românească. Cei care se consideră a fi moldoveni pun accentul pe partea opusă – precum că o națiune moldovenească separată a apărut în ultimele secole și că are o identitate distinctă, care nu este nici rusă nici română, și anume un set de repere, simboluri de identitate de recunoscut și narrative istorice.

Nici prima și nici a doua poziție n-ar putea să devină o viziune dominantă în Moldova în viitorul previzibil. Chiar și criticile cumplite ale identității românești nu vor nega legitimitatea acesteia. Cu alte cuvinte, este puțin probabil ca o abordare clasică integraționistă, unde toate celelalte etnii vor fi integrate în jurul națiunii titulare majoritare sau a unei etnii majoritare să funcționeze în Moldova și aceasta nu poate servi drept punct de start pentru crearea unui identități civice unificatoare. Acesta este cazul, deoarece va duce în mod inevitabil fie la necesitatea de a integra așa-numita “minoritate românească” de rând cu alte minorități, în identitatea majoritară “moldovenească”. Orice încercare, fie academică sau legală, de a utiliza termenul de minoritate etnică în legătură cu moldovenii români va duce în mod inevitabil la escaladarea tensiunilor în societate și nu poate deveni un instrument pentru armonizarea relațiilor interetnice în țară. O altă opțiune pentru o “identitate etnică” ar fi cea de a integra toate etniile, inclusiv moldovenii într-o potențială majoritate etnică românească, care se

va extinde dincolo de hotarele Republicii Moldova. Niciuna din aceste două opțiuni nu este fezabilă.

2. **Încercările de a aplica noțiunea** de "minoritate națională" pentru ucrainenii, rușii, găgăuzii și bulgarii moldoveni provoacă exact același tip de reacție negativă. Comunitățile etnice non-majoritare (ucrainenii, rușii, găgăuzii, bulgarii etc.) nu se percep ca „diaspore” sau „minorități situaționale” asociate cu orice practică de „civilizare” rusească sau sovietică din trecut de „denaționalizare” a Moldovei și de asemenea nu se percep ca orice tip de „agenți” direcți de influență din partea statelor „apropiate” - Rusia, Ucraina sau Bulgaria. Dimpotrivă, de regulă, acestea pun accentul pe durata șederii lor în Moldova („de secole”), rădăcinile lor în țară, apartenența lor la națiunea de temelie¹⁷. Ele se consideră ca fiind o parte integră din societatea Moldovei. În acest context, poate fi concluzionat că conceptul „integrării minorităților naționale” este perceput ca fiind problematic și contra-productiv de înseși comunitățile etno-culturale.
3. **Există un nivel înalt de coexistență** pașnică și toleranță a tuturor segmentelor etnice din Moldova în sensul mai vast – cultural – de statalitate moldovenească modernă. Relațiile pașnice zilnice la nivel local ar putea oferi temelie pentru o identitate comună a tuturor cetățenilor din Moldova și poate acționa drept parapet împotriva încercărilor politicianilor de a utiliza etnia și limba drept factori de dezbinare. Populația titulară (moldovenească-românească) percepe alte segmente etnice mai cu seamă ca o componentă firească și înrădăcinată a peisajului etnic local și nu ca pe niște „străini” care au fost strămutați în Moldova din alte părți pentru a schimba componența etnică a națiunii titulare.

---

17 De exemplu, tinerii găgăuzi se referă la Ștefan cel Mare și alte personalități istorice când vorbesc despre Moldova, ref. Академия Наук Молдовы, Институт Культурного Наследия, И.И. Кауненко, Н.Г. Каунова, Н.В. Иванова, Идентичность в системе этнопсихологического и этнологического знания в Республике Молдова, Кишинев, 2015

Preferințele geopolitice ale populației titulare (Uniunea Europeană vs Uniunea Vamală condusă de ruși) sunt de asemenea distribuite aproape egal. Populația titulară percepe vorbirea fluentă a limbii de stat de către vorbitorii non-nativi drept o manifestare foarte înaltă a bunăvoinței. Din altă parte, este confirmat faptul că cunoașterea proastă a limbii române nu este cauzată de "rezistența etnică", după cum deseori se expune, ci mai degrabă din cauza lipsei unor strategii viabile de a promova studierea limbii în rândul comunităților prin intermediul programelor academice și celor de studiere pe tot parcursul vieții. Acest fapt mai denotă și deschiderea comunităților etno-culturale față de proiectele de studiere a limbii române. Acesta este un punct de start pentru comunitățile etnice de a accepta rolul și importanța pierdută a limbii ruse și de a face tranziția spre noi realități.

4. **După cum relevă analiza și sondajele** noastre, descrierea istorică a Moldovei (Ștefan cel Mare, „Marele principat al Moldovei” din Evul Mediu), implicarea emoțională pozitivă în geografia simbolică locală (Codrii, Orheiul Vechi, Soroca, Chișinău - „floarea din piatră”), cultura etnografică, muzicală și bucătăria Moldovei sunt toate componente integrale ale viziunii globale privind aceste comunități etnice. Acești marcheri ai identității culturale sunt tot atât de profund ancorate în auto-identificarea și viziunea globală a comunităților etnice după cum ar fi în viziunea globală a majorității.
5. **Toate comunitățile etnice** partajează idei similare de bază despre ce ar putea forma baza unității societale în Republica Moldova – cultura și tradițiile, drepturile și libertățile civile și, în mod crucial, promovarea unui proiect de dezvoltare pentru țară. Este surprinzător faptul că majoritatea nu consideră că istoria și denumirea limbii induc un impact negativ asupra unității țării. Există un domeniu neexplorat de proiecte, dar și politici în domeniul relațiilor interetnice care ar putea mișca relațiile interetnice din domeniul presiunilor și speculațiilor spre o nouă eră, cea de cetățenie activă și în spiritul calității de membru a comunității. Moldova este unul din cele mai bune

cazuri de conviețuire împreună, de păstrare a culturii și limbii a comunităților combinate din punct de vedere etnic. Toate aceste exemple sunt la nivel de comunitate și rareori sunt aduse la nivel național drept bune practici, care trebuie să fie părți ale politicilor sau proiectelor naționale pentru reintegrare a comunităților etnice.

6. Auto-identificarea ca „moldoveni” este înregistrată mai des la nivel de cetățenie. Majoritatea respondenților se consideră cetățeni moldoveni, astfel punând accentul pe cetățenie, aspectele sale civice și chiar faptul că se mândresc că sunt cetățeni moldoveni. Majoritatea experților care au luat parte în discuții au recunoscut faptul că va fi mult mai efectiv de utilizat conceptul consolidării mutuale a tuturor comunităților etno-culturale și de vorbit despre protecția drepturilor și libertăților lor, ca o definiție mai precisă a esenței problemei și o bază mai corectă pentru fixarea unor obiective și scopuri corespunzătoare.

7. Contradicțiile din societatea Moldovei în relațiile interetnice se datorează provocărilor geopolitice oportuniste din partea elitelor și partidelor politice ale Moldovei, decât ceva ce este înrădăcinat în înseși societatea moldovenească. Deși societatea Moldovei dispune de condiții bune de start pentru integrarea mutuală a comunităților etno-culturale, elitele politice alimentează temerile și dezbinările în societate, promovându-și interesele deținute și împiedicând progresul.

Atitudinea curentă a partidelor politice în acest domeniu evită o discuție onestă sau politici clare privind subiectul dat și uneori demonstrează forme extreme de politizare a identității. Discuțiile și campaniile politice fără sfârșit despre istorie și limbă împiedică consolidarea relațiilor sociale și toleranța între diversele comunități etno-culturale. Tradițiile, diversitatea, sentimentul de apartenență la comunitate cu toate sunt elemente ale coeziunii interetnice specifice pentru toate culturile, inclusiv etnia majoritară. Agenda politică deseori abundă în narațiuni despre identități diferite, denumirea limbii, influența Rusiei, geopolitica și identitatea etnică. Este cu mult mai

eficient de a fixa o agendă adecvată pentru discuțiile publice, modele de toleranță interetnică, integrare, mecanism pentru asigurarea educației inclusive și modelelor de contracarare a discriminării.

8. **Asistență activă politică** și de expert din partea Uniunii Europene pentru comunitățile etno-culturale ale Moldovei în crearea unui stat unificat este în mare cerere. Mai mult ca atât, anume în acest domeniu, poziția de susținere a UE, cât și a structurilor pan-Europene, precum ar fi Consiliul Europei și OSCE, ar putea genera răspunsuri pozitive și apreciere din partea populațiilor non-titulare, care percep și valorează practicile europene în domeniul relațiilor interetnice ca o garanție mai sigură și mai stabilă a drepturilor lor decât orice alt cadru. Acest fapt a fost cel mai clar manifestat în discuțiile pe marginea Strategiei pentru integrarea minorităților naționale, a patra opinie privind Moldova din partea Comitetului Consultativ pentru CCMN, cât și în discuțiile privind raportul Comitetului ONU privind eliminarea discriminării rasiale.

3. PROVOCĂRILE CHEIE

Pentru a spori coeziunea socială în Republica Moldova și pentru a construi un stat puternic și unit, care ar include toate comunitățile etnice, provocările cheie spre abordare sunt:

1. Necesitatea unui cadru strategic

Discrepanțele între politicile și acțiunile guvernului și așteptările comunităților și organizațiilor etno-culturale au fost menționate drept una din preocupări. Deși Moldova dispune de un cadru instituțional, o agenție specializată în domeniul relațiilor interetnice și un cadru legal complex, acestea nu abordează provocările în domeniul relațiilor interetnice și nu contribuie la formarea unei identități civice comune. Consultațiile publice, conferințele și discuțiile în format de masă rotundă sunt organizate în mod regulat, dar politicile și acțiunile inițiate la nivel de guvern nu întrunesc așteptările comunităților etno-culturale.

Cadrul instituțional pentru anti-discriminare rămâne a fi slab. Moldova dispune de un organ privind egalitatea și legislație anti-discriminare, dar acestea nu sunt mecanisme efective, deoarece nu se pare că acestea abordează problemele cheie, și nici nu monitorizează discursul politic sau media pentru a releva discriminarea și limbajul instigator.

Cadrul curent de politici nu este pe deplin consistent cu unele documente internaționale cheie la care Moldova este parte. Politicile nu reflectă prevederile documentelor internaționale, precum Convenția Cadru pentru protecția minorităților naționale (Concluzia 4 cu referire la Republica Moldova (2016)). Majoritatea documentelor de politici în domeniul relațiilor interetnice se axează pe moștenirea culturală și menținerea tradițiilor, dar acestea sunt foarte slabe și inconsistente în ceea ce privește asigurarea dreptului la educație, predarea limbii sau

facilitarea reprezentării comunităților etnice în administrația publică. Politicile actuale nu oferă instrumente operaționale suficiente pentru a contracara practicile discriminatorii sau discursul motivat de ură.¹⁸

2. Eșecul politicilor educaționale

Utilizarea instrumentelor educaționale și sistemului de învățământ de a consolida relațiile între comunitățile etno-culturale a fost un eșec latent¹⁹. Unii participanți au vorbit despre un adevărat „haos al identității”, atât la nivelul majorității societății (limbă, identitate etc.), cât și în identitatea comunităților etno-culturale (uitarea propriei limbi în favoarea limbii de comunicare interetnică, politizarea identității etnice). De exemplu, autonomia găgăuză, creată pentru a menține și conserva cultura găgăuză, funcționează mai cu seamă în limba rusă în cadrul administrației sale publice, școlilor sale și sistemului său universitar.

Drept urmare a analizei interviurilor realizat în cadrul evenimentelor proiectului, există cunoștințe insuficiente în rândul comunităților etnice unele despre altele, dar de asemenea și educație insuficientă despre propriilor lor culturi și tradiții. Este important de notat faptul că programele educaționale sunt mai cu seamă gestionate de organizații de la nivel de comunitate, care denotă dorința comunităților de a participa în programe educaționale-culturale noi, dinamice, interactive și depolitizate.

Istoria este predată în toate școlile utilizându-se aceleași manuale și curriculum. Problemele comunităților etnice non-majoritare nu sunt abordate în manuale. Politicile educaționale în general nu promovează

---

18 Ministerul Justiției a elaborat în 2015 de rând cu Oficiul OHCHR din Moldova un proiect de lege pentru modificarea Codului Penal și Codul Contravențional, care completează cele două coduri cu infracțiuni și contravenții comise în baza motivului de prejudecată, dispreț sau ură, proiectul legii elaborat de MJ poate fi consultat în română aici: http://www.justice.gov.md/public/files/transparenta_in_procesul_de_cizional/coordonare/2015/noiembrie2015/Proiect_de_lege_hate_crime_actuala.pdf

19 Conform Ministerului Educației, sunt 1363 de școli în țară, inclusiv: 1088 cu predare în română și 262 școli ale minorităților - 259 (rusa); 2 (ucraineana); 1 (bulgara). Nu sunt școli cu predare în limba găgăuză. În 1088 școli este predată limba rusă, găgăuza în 48 școli, ucraineana în 46 școli și bulgara în 28 școli.

studierea istoriei comune, dialogul intercultural și ideea unei societăți partajate în care persoanele dispun de identități multi-stratificate.

3. Eșuările politicilor privind limba

Cunoașterea proastă a limbii de stat este un obstacol major pentru mobilitatea socială pozitivă în Moldova pentru absolvenții școlilor cu predare în limba rusă, **în special în ceea ce privește pozițiile guvernului**. Politicile pentru ajutorarea comunităților etnice să studieze și să comunice mai bine în limba stat a fost un eșec. Comunitățile etnice percep competențe lor insuficiente în domeniul limbii de stat drept o lacună care trebuie să fie abordată și foarte puțini din ele continuă să perceapă limba rusă ca una mai superioară, care le-ar oferi orice avantaje potențiale sau un sentiment de mândrie. Reprezentanții comunităților etnice care cunosc limba de stat nu ezită să evidențieze acest fapt sau să menționeze că sunt mândri de acest fapt.

Majoritatea reprezentanților comunităților etno-culturale doresc să știe și să vorbească limba țării, și ei percep și recunosc în mod clar limitele programelor educaționale în acest scop. Acest fapt este veridic atât pentru învățământul în școli, cât și pentru instruirea adulților.

Din 2011, Ministerul Educației a implementat un proiect pilot „Integrarea educațională a elevilor care vorbesc alte limbi prin extinderea numărului disciplinelor de studiate în română”. În cadrul acestui proiect, 8 discipline în 32 de școli cu predare într-o limbă a minorității sunt predate în limba de stat. Peste 3000 de elevi sunt beneficiari ai acestui proiect. Acest proiect este un exemplu de politică practică, care ar putea ajuta la abordarea uneia din problemele cheie. Totuși, acesta n-a fost implementat la nivel național.

În 2015, Guvernul a aprobat Programul Național pentru îmbunătățirea calității studierii limbii române în instituțiile de învățământ cu predare în limbile minorităților naționale (2016-2020). Bugetul pentru trei ani – 2016, 2017 și 2018 – a fost de doar 1.7 milioane MDL. Acțiunile care urmau să fie realizate în baza Programului Național au fost realizate doar parțial.

O politică educațională pentru întreaga țară, care să promoveze studierea limbii de stat și să atragă comunitățile etnice să activeze în sectorul public ar putea să parvină cu o energie creativă pentru promovarea dezvoltării Moldovei.

4. Reprezentarea și participarea insuficientă a comunităților etnice

Legislația nu prevede condiții specifice pentru promovarea reprezentanților comunităților etno-culturale în instituțiile sau politicile guvernamentale. Conform reglementărilor curente, locurile vacante în instituțiile guvernamentale sunt suplinite în bază de concurs și nu sunt mecanisme de reprezentare proporțională pentru comunitățile etno-culturale, care vorbesc limba de stat. Nu sunt elemente de stimulare pentru reprezentanții comunităților etno-culturale.

Nu sunt statistici oficiale cu privire la angajarea minorităților în cadrul instituțiilor guvernamentale. Neoficial, se admite faptul că numărul reprezentanților comunităților etno-culturale în cadrul instituțiilor guvernamentale este nesemnificativ. Din acest punct de vedere, se consideră că datele oficiale privind reprezentarea modestă în instituțiile de stat ar putea duce la criticism față de politica guvernamentală privind integrarea comunităților etno-culturale.

Cadrul legal și instituțional ar trebui să prevadă nu doar reprezentarea și consultarea cu comunitățile etnice, dar și să asigure contribuția acestora și influența lor reală în procesul de luare a deciziilor.

5. Lipsa politicilor media care să susțină înțelegerea mutuală

Mass-media dispune de o influență mare în sensul că poate promova comunicarea toleranței și înțelegerii în societate sau poate încuraja retorici dezbinătoare și instigatoare, în care alte identități sunt calificate ca o amenințare. Retorica politică și societală instigatoare a devenit recent mai frecventă în discursurile publice și TV, pe când monitorizarea adecvată a mediei lipsește.

În pofida proliferării narațiilor politice discriminatorii, instituțiile guvernamentale nu le abordează și nu încearcă împreună cu comunitățile etnice să parvină cu o clasificare și un răspuns corespunzător pentru aceste probleme. Întrunirile cu comunitățile etnice organizate de guvern ignoră în mod vast aceste probleme și discuțiile se axează pe păstrarea moștenirii culturale.

Politicile existente nu satisfac dinamica relațiilor sociale în schimbare și influența mediei noi. Discursul discriminatoriu penetrează din ce în ce mai mult rețelele sociale. De exemplu, pe parcursul ultimilor luni au fost înregistrate discuții și campanii ofensive intense pe Facebook cu privire la revendicarea de către Găgăuzia a unui nivel mai mare de autonomie, în conformitate cu legea din 1994. La bun început, a fost doar o discuție despre oportunitatea de a schimba legislația, dar mai târziu ambele părți ale problemei au început să promoveze mesaje agresive, instigatoare la ură și bigotism. Nu există vreo politică sau strategie care să condamne sau să oprească astfel de incidente în media socială.

Reducerea intoleranței și discursului de ură în mass-media și rețelele sociale, cât și promovarea unui șir de programe de conștientizare culturală, ar fi un aspect important în efortul de reducere a discursurilor dezbinătoare.

4. DE LA IDENTITATE ETNICĂ LA UNA CIVICĂ

Analiza situației curente, discuțiilor cu reprezentanții comunităților etnice, cât și sondajul au relevat că în căutarea unei identități comune în Republica Moldova, o conceptualizare a unei noi abordări și a unui program pentru relații interetnice axat pe cetățenie și "identitatea civică" ar putea fi promițătoare.

O identitate civică se bazează pe conceptul cetățeniei, care asigură drepturile și oportunitățile pentru toți cetățenii. În Moldova, aceasta ar putea să se centreze pe experiența istorică a coexistenței pașnice și ideea de bază a programului de edificare a statului Moldova și modernizare instituțională. Alegerea europeană a Moldovei, relațiile puternice cu vecinii Moldovei, inclusiv România, Ucraina și Rusia și funcționalitatea instituțiilor Moldovei, respectarea drepturilor omului, calitatea mai bună a vieții, oportunitățile economice, care vor funcționa în interesele tuturor cetățenilor sunt niște piloni posibili ai unei identități civice care să fie partajată de toți moldovenii.

Deoarece termenul de "moldovenesc" este discreditat pentru actori și activiști politici importanți, noțiunea de "identitate civică moldovenească" probabil ar trebui să fie evitată și în loc să fie promovat conceptul de "identitate civică a Republicii Moldova". Această identificare civică ar putea asigura loialitatea din partea tuturor comunităților etnice față de stat și crea legături între diverse etnii.

Este important ca programul să includă toate comunitățile etno-culturale fără excepție și să promoveze interacțiunea lor într-un anturaj deschis cu etnia majoritară (națiunea titulară majoritară). Accentul pe categoria celor de o vârstă mai tânără ar trebui să ducă la efecte pozitive și de durată, drept ceva opus practicilor promovate în ultimii 26 de ani.

După cum demonstrează comunicarea intensă cu comunitățile etnice pe tot parcursul proiectului, politicile pentru promovarea unei identități civice comune s-ar putea baza pe următoarele principii:

- multe persoane din Moldova și-au dezvoltat o reacție defensivă față de orice încercare de a le aborda identitatea. Politicile trebuie să respecte principiul ne-presării persoanelor de a se dezice de identitatea lor și de a adopta o altă identitate; ei trebuie să se simtă în siguranță în identitatea respectivă și să dezvolte o identitate civică în același timp. Diverse identități lingvistice și auto-identificarea etnică poate fi acomodată în cadrul identității comune civice a cetățenilor Moldovei;
- educația ar trebui să servească drept bază pentru identitatea civică, descriind în mod precaut episoadele complexe și sensibile din trecutul țării și dezvoltă o temelie de idei care ar putea uni societatea;
- o dezbatere serioasă privind promovarea identității civice trebuie să fie organizată în paralel cu un efort serios de a expune și contracara încercările diverșilor actori politici de a juca "cartea cu identitate". Elitele politice deseori utilizează cartea etnică fie pentru a-și ascunde eșecurile în alte domenii fie pentru a-și mobiliza electoratul de bază. "Cartea etnică" s-a dovedit a fi cea mai ușoară modalitate pentru a mobiliza alegătorii. Aceasta funcționează destul de bine în atmosfera de frică, astfel unele forțe politice care se bazuiesc pe astfel de tactici sunt cointeresate în mod direct în exacerbarea amenințărilor și demonizarea celeilalte părți. Expunerea și contracararea acestor eforturi ar putea contribui la crearea unui sentiment de "noi" - "sentiment de împreună, solidaritate și încredere mutuală";
- este important de a depolitiza politicile lingvistice. Limba nu trebuie să fie utilizată ca un argument politic. Edificarea identității civice a Moldovei nu trebuie să vină de la politicieni, ci de la nivelul local, cel comunitar, activiștii și organizațiile respectabile ale societății civile, în care reprezentanții diverselor opinii ar avea încredere;

- edificarea unei identități civice a Moldovei este un proces pe termen lung, care poate fi avansa doar prin continuitate și angajament din partea fiecărui guvern nou-venit;
- diversitatea nu trebuie să fie văzută ca o răspundere și vulnerabilitate, dar să fie mai degrabă transformată într-un factor de putere și un avantaj competitiv al țării;
- trebuie să fie demonstrate cazurile de succes ai reprezentanților grupurilor etnice care învață limba română și ocupă poziții importante în procesul decizional pentru a promova interesele naționale ale Moldovei.

5. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

CONCLUZII

- Societatea Moldovei rămâne a fi dezbinată de-a lungul unor repere etnice și lingvistice. Lipsa unor politici convingătoare pentru a deschide ușile sociale pentru reprezentanții comunităților etno-culturale împiedică mobilitatea socială pentru minoritățile etnice; drept rezultat, Moldova ratează oportunitățile de dezvoltare din cauza potențialului nevalorificat;
- Elitele Moldovei exploatează și aprofundează dezbinarea și frecvent prezintă alte grupuri etnice ca o amenințare;
- Contradicțiile etnice nu sunt înrădăcinate în înseși societatea Moldovei. La nivel local, societatea Moldovei a fost caracterizată de relații interetnice în mare parte armonioase;
- Moldova n-a dispus de o definiție clară a unei noțiuni titulare sau a unei "etnii majoritare" – moldovenească sau românească – și cele câteva iterații continuă să genereze dezbateri intemperate atât în rândul elitelor, cât și a publicului Moldovei. O "dominare" clară a etniei majoritare – românești sau moldovenești – nu este fezabilă. Din aceste considerente, unirea țării nu poate fi bazată pe etnicitate.
- "Minoritățile etnice" din Moldova (găgăuzii, ucrainenii, rușii, bulgarii etc.) nu se percep ca "minorități"; acestea nu promovează interesul "statelor apropiate". Acestea se percep ca o parte integră a țării și înrădăcinate istoric în Moldova ca un stat independent și deseori percep termenul de "minorități" ca unul exclusiv.
- Diversele identități lingvistice și auto-identificarea etnică ar putea coexista sub umbrela unei identități civice comune a cetățenilor

Moldovei. O identitate civică comună ca cetățeni ai Moldovei cu drepturi și oportunități egale ar putea fi o cale pe viitor.

- Societatea Moldovei este pregătită pentru un concept al identității civice. Există o bază comună în rândul diverselor comunități etnice cu privire la valorile și trăsăturile principale ale Republicii Moldova. Toate comunitățile etnice partajează idei similare de bază despre ceea ce ar putea defini o identitate civică comună a Republicii Moldova – cultura și tradițiile, drepturile și libertățile civile, și, cel mai important, promovarea unui proiect credibil de dezvoltare pentru țară;
- Moldova dispune de un cadru instituțional și legislativ pentru integrarea comunităților etnice; totuși, acesta nu este mereu implementat în mod efectiv, lăsând niște lacune vaste. Problemele acumulate nu sunt abordate. Există o discrepanță mare între documentele de politici și problemele reale în domeniul relațiilor interetnice. Nu există vreo strategie coerentă și sustenabilă pentru a aborda problemele cheie;
- Politicile educaționale și cele cu privire la limbă n-au fost efective în ceea ce privește integrarea comunităților etnice în viața socială, politică și economică de bază;
- Asistența activă politică și de expertiză a Uniunii Europene de a proteja drepturile comunităților etnoculturale din Moldova este apreciată de populația non-titulară, care percepe UE drept cel mai credibil cadru pentru protejarea drepturilor lor;

RECOMANDĂRI

- Regândirea pragmatică a politicilor în domeniul relațiilor interetnice – de la integrarea minorităților naționale, care provoacă resentiment, la o politică mai inclusivă și mai puțin controversată de integrare a comunităților etno-culturale și protecția drepturilor și libertăților lor;

- Guvernul Moldovei și comunitățile etnice trebuie să întreprindă o abordare pro-activă pentru a implementa obligațiile internaționale și reglementările naționale, pentru a acoperi lacunele în cadrul legal-instituțional existent și elabora măsurile necesare pentru a le reduce;
- Facilitarea și promovarea integrării persoanelor care aparțin comunităților etno-culturale în viața socială, administrativă, culturală, politică și economică a Republicii Moldova. Cadru legal și instituțional trebuie să ofere nu doar reprezentarea și consultarea comunităților etnice, dar și să asigure contribuția lor la procesul decizional și influența reală a acestuia.
- Asigurarea ca resursele alocate pentru strategia națională de integrare să fie suficiente și ca implementarea acesteia să fie evaluată prin intermediul unor mecanisme transparente de monitorizare.
- Elaborarea și implementarea unor programe care să cuprindă întreaga țară pentru studierea limbii de stat ca o condiție cheie pentru consolidarea accesului minorităților la funcții guvernamentale, solicitarea suportului din partea partenerilor internaționali pentru un program de o așa magnitudine;
- Implementarea politicilor practice pentru a aborda unele provocări cheie, precum:
  - Crearea unui parteneriat profund și mai interesat între organizațiile și structurile comunităților etno-culturale, populația majoritară și guvernul pentru a promova în comun, prin intermediul canalelor legislative și executive, măsuri concrete pentru integrarea comunităților etnice și abordarea celor mai presante probleme;
  - Promovarea campaniilor educaționale privind diversitatea etnică și culturală în Moldova. Analizarea posibilității de a introduce un curs privind „istoria și cultura comunităților etnice în Moldova” în curriculumul școlar și universitar. Cursul ar putea demonstra diversitatea culturală și lingvistică a Moldovei de-a lungul secolelor și ajuta la susținerea solidarității interetnice și deschiderii mutuale. Cursul ar complementa cursurile existen-

te privind istoria și ar putea fi pregătit și promovat de experți și liderii tuturor comunităților etno-culturale, prin intermediul consultării publicului și nivelului local.

- Edificarea unui consens în rândul tuturor comunităților etnice – minoritățile și majoritatea – precum că câteva discipline școlare în școlile cu predare în limba rusă să fie predate în limba de stat, pentru a echipa absolvenții cu cunoștințe funcționale a limbii de stat după absolvire. După clasa 4, introducerea în școlile cu predare în limba rusă a cursului de literatură română, care să fie predat de vorbitori nativi, implicând lecturare extensivă și scriere de eseuri. Acest fapt ar ajuta studenții să cunoască limba la un nivel funcțional suficient.
- Combaterea discursului de ură în media și rețelele sociale, încurajarea mișcărilor tinerilor împotriva limbajului de ură și confruntare. Realizarea seminarelor pentru tineri privind limbajul de ură și confruntare și stabilirea monitorizării mass-mediei și rețelelor sociale. Crearea unei serii regulate de spot-uri TV tematice despre fiecare comunitate etnică pentru audiența-țintă de tineri, pentru ca diferite etnii să se "redescopere" unii pe alții, să se reducă stereotipurile și să crească respectul mutual între grupurile etnice.
- Oferirea instruirii specializate pentru studenții de la drept în domeniul protecției drepturilor minorităților și anti-discriminare sub umbrela generală a Ombudsmanului Comunităților Etnice.

